

SÉMÁK A SÖTÉT TRIÁDBAN

Várhelyi Boglárka

Dr. Bandi Szabolcs Ajtony

Pécsi Tudományegyetem
Bölcsészeti- és Társadalomtudományi Kar
Pszichológia Intézet
2022

Tartalomjegyzék

Absztrakt	4
1. Elméleti háttér	4
1.1. A Sötét Triád.....	4
1.1.1. Történelmi háttér	5
1.1.2. Machiavellizmus.....	5
1.1.3. Nárcizmus	6
1.1.4. Pszichopátia.....	6
1.1.5. Közös vonások.....	7
1.2. Korai maladaptív sémák	7
1.2.1. Elszakítottság és elutasítás	8
1.2.2. A Sötét Triáddal való kapcsolat	8
1.2.3. Machiavellizmus és a korai maladaptív sémák	9
1.2.4. Nárcizmus és a korai maladaptív sémák	10
1.2.5. Pszichopátia és a korai maladaptív sémák	12
2. Hipotézisek.....	13
3. Módszerek	14
3.1. Résztvevők.....	14
3.2. Eszközök.....	14
3.2.1. Rövid Sötét Triád Kérdőív (SD3).....	14
3.2.2. Young Séma Kérdőív (YSQ-L).....	14
3.2.3. DSM-5 Személyiség Leltár (PID-5)	15
3.3. A vizsgálat menete	15
4. Eredmények.....	16
4.1. Általános információ	16
4.2. Korrelációanalízis	17
4.3. Útvonalelemzés.....	18

5. Megvitatás	19
5.1. Megtévesztésre való hajlam.....	22
5.2. A közvetlen és a közvetett kapcsolat.....	22
5.2.1. Machiavellizmus.....	22
5.2.2. Nárcizmus	23
5.3. A közvetett kapcsolat	24
5.3.1. Pszichopátia.....	24
5.4. Limitációk.....	25
5.5. Kitekintés.....	26
6. Irodalomjegyzék	28

Absztrakt

A Sötét Triád már évek óta számtalan tudós és pszichológus figyelmének középpontjában áll. Ezen empirikus munka célja a formáció és a személyek fiatalkori neveltetésének eredményeképpen megjelenő korai maladaptív sémák kapcsolatának mélyebb megértése. Emellett szándékunkban áll elemezni a megtévesztésre való hajlam szerepét ebben a kontextusban.

Erre a célra egy kérdőívet használtunk, mely tartalmazza a Rövid Sötét Triád Kérdőívet, a megtévesztésre való hajlam skálát a DSM-5 Személyiség Leltárból, illetve az elszakíttottság és elutasítás sématartományt a Young Séma Kérdőívből. A 202 résztvevő adatait korrelációanalízis és útvonalelemzés segítségével elemeztük. Hipotézisünk beigazolódott, ugyanis mind a korai maladaptív sémák, mind a megtévesztésre való hajlam szignifikáns módon kapcsolódott a Sötét Triád változóihoz. Ezenfelül bebizonyosodott a megtévesztésre való hajlam mediáló szerepe is az előbbi kettő közt. Emellett lényeges különbségeket fedeztünk fel az útvonalelemzés során, a pszichopátiát illetően. A pszichopátia a megtévesztésre való hajlamon át egyedül indirekt módon kapcsolódott a korai maladaptív sémákhoz, míg a nárcizmussal és a Machiavellizmussal az asszociáció indirektnek és direktnek is mutatkozott.

Kulcsszavak: Sötét Triád, Machiavellizmus, nárcizmus, pszichopátia, korai maladaptív sémák, elszakíttottság és elutasítás sématartomány, megtévesztésre való hajlam.

1. Elméleti háttér

1.1 A Sötét Triád

A Sötét Triád egy Paulhus és Williams által leírt, három személyiségvonásból álló koncepció, melyek elkülönülnek fogalmi szempontból, átfedéseik ellenére. Utóbbi tény tette lehetővé, hogy megannyi szerző egységes csoportként foglalkozzon velük. (Paulhus & Williams, 2002). A konstelláció magába foglalja a Machiavellizmust, a szubklinikai nárcizmust és a szubklinikai pszichopátiát. Kowalski (2001) szociálisan averzív személyiség típusai közül ezekre a maladaptív vonásokra figyelt fel több empirikus munka alkotója.

Számtalan kutatót és tudóst foglalkoztatott egy komplex modell megalkotása, mely a pozitív pszichológia és a vonáselmélet keretein túl egy átfogó képet festhet a maladaptív személyiségvonások természetét illetően. A Sötét Triád fontossága abban rejlik, hogy a

szubklinikai populációra fókuszál a személyiségzavarok diagnosztizálása helyett. Az ilyen személyekből álló célcsoportnak szükséges lenne jelentős figyelmet szentelni, elsősorban amiatt, mivel személyiségük funkcionálási szintje, illetve alapvető sémáik mintázata bonyolulttá teszi a szociális helyzetekhez való alkalmazkodást, így önmaguknak és környezetüknek is nehézséget okoznak (Bandi, 2019).

1.1.1. Történelmi háttér

McHoskey, Worzel és Szyarto (1998) vizsgálták elsőként ezeket a személyiségvonásokat, különösen fókuszálva a Machiavellizmus és a pszichopátia közti összeköttetésekre. A Sötét Triád konstruktumai közti hasonlóságok és eltérések listáját Paulhus és Williams (2002) írta le és bővítette ki, majd megalkotta a formáció jelenlegi elnevezését.

Annak ellenére, hogy ezek a személyiségváltozók természetükből adódóan averzíviek, az őket birtokló egyének így is képesek megfelelően funkcionálni. Néhány kutatás felveti, hogy az egyik vonás a háromból rendszeresen maladaptívnek mutatkozott (a pszichopátiára utalva), míg a másik kettő (a Machiavellizmus és a nárcizmus) akár adaptívnek is tekinthető bizonyos körülmények között (Kim, 2020).

1.1.2. Machiavellizmus

A 16. században a Medici család politikai tanácsadójaként dolgozó Niccolò Machiavelli munkái alapján nevezték el a személyiségtípust Machiavellizmusnak. Richard Christie átdolgozta Machiavelli eredeti könyveit, és különböző állításokat alakított ki belőle (Paulhus & Williams, 2002). Azok az emberek, akik egyetértettek velük, több eséllyel használtak manipulatív és számító személyközi stratégiákat, illetve viselkedtek hideg és kontrolláló módon (Bereczkei, 2016).

Ezek után a téma számos író figyelmének középpontjába került a pszichológia különböző területeiről, különösképpen a 1970-es évek óta övezi ilyen mértékű érdeklődés. Jones and Paulhus 2011-ben újra felülvizsgálta a Machiavellizmus alkotóelemeit, Machiavellit és Sun Tzu-t, a katonai stratégiát használva modelljeikként. Ennek eredményeképpen több asszociációt is felfedeztek a korábbi irodalmakkal a személyiségzavar gyakori jellemzőit illetően (Lyons, 2019).

A Machiavellizmus egy személyiségvonás, mely cinikus, manipulatív és közönyös szociális hozzáállást takar. Ez irányulhat másikkal szemben, normák, morális megfontolások, illetve a világ felé (Láng & Abell, 2018). Úgy írják le, mint egy rendkívül önző beállítottságot, amely esetén az adott személy hajlandó minden eszközt bevetni annak érdekében, hogy elérje

saját céljait. Rendszeresen használt taktikáik közé tartozik többek között a megtévesztés, a kizsákmányolás és a manipuláció (Lyons, 2019).

1.1.3. Nárcizmus

A nárcizmus nevét egy görög mitológiai figurától, Narkisszosz után kapta. Több különböző történet elmondása alapján belefulladt egy vízzel teli patakba, miután beleszeretett a saját tükörképébe (Zeigler-Hill & Marcus, 2016). Maga a szubklinikai nárcizmus koncepciója Raskin és Hall (1979) kutatásában jelent meg először. Együtt megalkották a Nárcisztikus Személyiség Leltárt (Narcissistic Personality Inventory, NPI), amely mérőeszköz nagy népszerűségnek örvend a nárcizmus szubklinikai mérésében. A maladaptív személyiségvonás nagymértékű figyelmet élvez mind a klinikai, mind a szociálpszichológia részéről. A klinikai pszichológusok szemszögéből a nárcizmus egy személyiségzavar, míg a szociálpszichológusok úgy tekintenek rá, mint egy folytonos eloszlású személyiségvonásra (Zeigler-Hill et. al., 2011).

Több empirikus munka támasztja alá a nárcizmus két típusának, a grandiózus, illetve a vulnerábilis formának a létezését. Előbbi fogalom a túlzott mértékű önbecsülést és az excentrikus természetet takarja, míg utóbbi a negatív énképet és szociális visszahúzódást. Két másik kategóriát szintén megemlít a tudományos szakirodalom, melyek a nárcisztikus vonások kifejeződésére utalnak az adott személynél. Ezek a nyílt és a rejtett nárcizmus (Bandi, 2020). A nárcizmust, mint egységes személyiségvonást jellemezhetjük túlzott grandiozitással, hiúsággal, az önzés és a mindenre feljogosultság érzésével. Emellett egyszerre tartalmaz adaptív, és maladaptív alkotóelemeket (Zeigler-Hill et. al., 2011).

1.1.4. Pszichopátia

Hervey Cleckley (1988) írta le elsőként a pszichopátia lényegesebb pontjait. Véleménye szerint ezt a személyiségtípust 16 kritérium határozza meg, melyek leginkább különféle személyiségjellemzőket takarnak. A témát megnövekedett érdeklődés övezte. Karpman (1941) leírta a különbséget a primer és a szekunder pszichopátia között, McKinley és Hathaway (1994) létrehozta a pszichopátiás deviancia skálát (Psychopathic Deviate scale) az általuk alkotott MMPI-tesztben (Minnesota Multiphasic Personality Inventory, MMPI), a Pszichopátiás önértékelő Skála (Self-report Psychopathy scale, SRP) megjelenésével pedig lehetővé vált a vizsgált egyének megkülönböztetése és besorolása a klinikai módon diagnosztizálható, illetve a nem-klinikai populációba. Ezenfelül a Sötét Triádban szereplő vonások a klinikairól a szubklinikai területekre való adaptációja közül a pszichopátiáé a legfrissebb (Zeigler-Hill & Marcus, 2016) és a leginkább problémás szociális szempontból (Paulhus & Williams, 2002).

Leírása tartalmaz olyan jellemzőket, mint az érzéketlenség, a személyközi agresszió, az impulzivitás, a vakmerőség (Mirnics, 2006), a megbánás hiánya, és a patológikus hazudozásra való hajlam. A pszichopátiás karakter fő alkotóelemei az impulzivitás, az izgalomkeresés, alacsony empátiával és szorongással társítva (Zeigler-Hill, 2011).

1.1.5. Közös vonások

A Sötét Triád maladaptív személyiségvonásai közül mindegyik rendelkezik a maga saját jellemzőivel, melyek eltérnek a másik kettőtől, azonban így is számos közös tulajdonságban osztoznak. Szerzők hosszú sora talált közös ismérveket a három konstruktm között kutatásaik eredményeként. Ezek pedig nem mások, mint az egyetértésre való fogékonyság, az alázatosság és az őszinteség hiánya, az egocentrikusság és az érzéketlenség, illetve a manipulációra és a mások kihasználására való hajlam. Emellett gyakran fenntartanak egy olyan viselkedéses tendenciákkal rendelkező szociális karaktert, mint az ön-reklámozás, a kétszínűség, az érzelmi hidegség és az agresszivitás (Paulhus & Williams, 2002).

A megfélemlítésre való hajlam kialakulhat traumatikus gyermekkori tapasztalatok hatására, és jellemzi a Machiavellizmust, a nárcizmust és a pszichopátiát is (Zeigler-Hill & Marcus, 2016). Jelen empirikus munkában erre a közös vonásra fókuszálnánk, ugyanis egyszerre a kapcsolódik mind Sötét Triád tagjaihoz, mind a korai maladaptív sémákhoz.

1.2. Korai maladaptív sémák

Young (1990) szerint a korai maladaptív sémák (KMS) a gyermekkorban alakulnak ki, a gondviselővel való viszonytól függően. Ezt befolyásolják a szülő és a gyermek közti különböző dinamikus kapcsolatrendszerek, mint például az elfogadás, az elutasítás és a felnőtt által fenntartott érzelmi kontroll (Oei & Baranoff, 2007). A korai maladaptív sémák általában olyan környezetben jönnek létre, ahol a fejlődéshez szükséges központi szükségleteket nem veszik figyelembe és nem elégítik ki. Befolyással vannak rájuk a temperamentum jellemzők, a kulturális hatások és a toxikus fiatalkori élmények (Láng, 2015). Megszűrjük az egyén tapasztalatait, hogy megtalálják azokat, melyek illeszkednek hozzájuk, majd fokozatosan terjeszkednek az adott személy élete során. A korai maladaptív sémákat nehéz megváltoztatni és megszabadulni tőlük, elsősorban önfenntartó természetük miatt, illetve annak következtében, hogy felnagyítják a nekik kedvező, és lekicsinyítik a velük ellenkező információ jelentőségét (Vankó, 2012).

A gyermekkor idején még hasznosnak bizonyultak, azonban felnőttkorban gyakran okoznak diszfunkcionális észlelést, érzelmeket, gondolatokat és viselkedésmódokat. Ennek

következtében szorongás, illetve depresszió is kialakulhat (Láng, 2015). A személyiség központi magtulajdonságain alapulnak és általában a tudattalan szintjén helyezkednek el, így a velük rendelkező személy nem is sejtí létezésüket (Schmidt et al., 1995).

1.2.1. Elszakítottság és elutasítás

A Young számtalan tanulmányában és könyvében leírt sématartományok közül az első számú az elszakítottság és elutasítás (pl. Young, 1990; Young et al., 2003). A kategóriában szereplő sémák az érzelmi depriváció-érzelemmegvonás, az elhagyatottság-instabilitás, a bizalmatlanság-abúzus, a társas izoláció-elidegenedettség és a csökkentértékűség-szégyen (Young et al., 2003).

A tartományba tartozó korai maladaptív sémák kialakulásának nagy a valószínűsége egy hideg, közönyös és távolságtartó otthoni környezetben (érzelmi depriváció-érzelemmegvonás) (Láng, 2015), ahol a szülők reakciói kiszámíthatatlanok és instabilak (elhagyatottság-instabilitás) vagy hevesek és fenyegetőek (bizalmatlanság-abúzus). Ezek a gondviselők elutasítják gyermekeiket (csökkentértékűség-szégyen) és elszakítják őket a külvilágtól (társas izoláció-elidegenedettség). Az elhanyagoltság és a magány miatt negatív érzelmek és vélekedések jelennek meg. A gyermekek kialakítják azt a vélekedést a jövőre nézve, mely szerint a biztonságra, a stabilitásra, a gondoskodásra, az empátiára, az elfogadásra, és a tiszteletre vonatkozó igényeik soha nem lesznek kielégítve. Ezek a meggyőződések elvezethetnek a biztonságos kötődések kialakításának képtelenségéhez (Young et al., 2003) és az emberi kapcsolatok folytonos igényléséhez (Zeigler-Hill et.al., 2011).

Az elszakítottság és elutasítás egyike azoknak a tartományoknak, melyek ismétlődően a középpontba kerülnek a Sötét Triád három konstruktumával kapcsolatban (e.g. Láng, 2015; Zeigler-Hill et. al., 2011). Következésképpen ki szándékozunk emelni szerepét empirikus munkánkban.

1.2.2. A Sötét Triáddal való kapcsolat

Young szerint a KMS-ek felelősek a maladaptív személyiségvonások kialakításáért és fenntartásáért, amellet, hogy számos személyiségzavar létrejöttéhez is hozzájárulnak (Young, 1998). Éppen ezért nem meglepő, hogy szignifikáns kapcsolatot fedeztek fel a korai maladaptív sémákra, illetve a Machiavellizmusra, a nárcizmusra és a pszichopátiára utaló jelek közt (Schmidt, 1995).

Ez az összeköttetés a személyiségpatológiák és az KMS-ek közt empirikus módon igazolt (Láng, 2015). Ehhez hozzájárul, hogy a nárcizmus és a pszichopátia releváns klinikai

háttérrel rendelkezik, a nárcisztikus személyiségzavarral és az antiszociális személyiségzavarral, mint megfelelőik. Emellett Sötét Triádöt alkotó konstruktumok régóta állnak olyan kutatások központjában, melyek az KMS-ekhez köthetők (Láng, 2016).

1.2.3. Machiavellizmus és a korai maladaptív sémák

A Machiavellizmussal rendelkező egyének gyakran írtak le hideg, elhanyagoló, és kaotikus szülő-gyermek kapcsolatot. A biztonságos kötődés hiánya a családban érzelmi szempontból mérgező otthoni környezetet eredményez, mely kedvez a korai maladaptív sémák kialakulásának. Számos tanulmány kötötte össze a Machiavellizmust az ehhez hasonló gyermekkori körülményekkel (Láng & Abell, 2018). Az előbb említett okok miatt Láng és kollégái feltételezték, hogy ez a személyiségvonás kapcsolódhat az elszakítottság és elutasítás tartományban szereplő sémákhoz (Láng, 2015).

A machiavellista tulajdonságokkal jellemezhető gyermekek gyorsan megtanulják, hogy az érzelmi kapcsolatra és a támogatásra irányuló vágyaik nem fognak teljesülni, elsősorban a hideg, elhanyagoló és visszautasításra hajlamos szülői gyakorlatoknak köszönhetően. A gyermek igényeit figyelembe nem vevő kötődési stílus megléte (Láng & Abell, 2018) gyakran eredményezi az érzelmi depriváció-érzelemmegvonás KMS és a maladaptív alkalmazkodási stratégiák megjelenését egyfajta válaszként (Láng, 2015; Young et al., 2003). Jellemezheti az előbbieket mellett a megtévesztésre való hajlam, mint használt stratégia (Young et al., 2003).

A bizalmatlanság-abúzus séma szintén empirikusan alátámasztható módon függ össze a Machiavellizmussal. Mivel azok serdülők, akiket ez a maladaptív személyiségvonás jellemez, gyakran úgy érzékelik a szociális környezetet, mint egy közömbös, vagy rosszabb esetben ellenséges közeg, így létrehozhatnak egy olyan észlelési torzítást, mely szerint a többi személy megbízhatatlan és bántalmazó természetű. Éppen ezért kihasználják a másikat annak érdekében, hogy áldozat helyett elkövetők legyenek, a taktikával elkerülve, hogy ártsanak nekik és az események után negatív érzésekkel rendelkezzenek (Láng, 2015).

Ezen tényekre alapozva, több kutatóval (pl. Láng, 2015, 2016) egyetértve feltételeznénk, hogy a Machiavellizmus az előbb említetteken kívül más korai maladaptív sémákhoz is kapcsolódik az elszakítottság és elutasítás sémartományból. Véleményünk szerint előnyösnek bizonyulna, ha a másik három változót, név szerint az elhagyatottság-instabilitást, a társas izoláció-elidegenedettséget, és a csökkentértékűség-szégyent is figyelembe vennénk ebben a kontextusban.

Mivel nem tapasztalták meg a valahová való tartozás érzését, ezért valószínűleg meglehetősen nehéz a Machiavelliánus személyeknek, hogy átéljék azt a felnőttkorban. Először is, a másoktól való elkülönülés segít nekik abban, hogy elkerüljék kellemetlen érzéseiket, melyeket az érzelmi szempontból hideg nevelési stílus okozott a szülők részéről. Ennek eredményeként abban a hitben élnek, hogy a többi ember megbízhatatlan és instabil, valamint senki nem elérhető a számukra, amikor támogatásra lenne szükségük (Láng, 2015). Az érzéketlen családi háttér esetében könnyen előfordulhat az elhagyatottság érzése, mely az elhagyatottság-instabilitás sémára jellemző.

A gyermekekben a nekik figyelmet nem szentelő és elhanyagoló gondviselők létrehozhatják azt a vélekedést, hogy senki nem akarja őket. Úgy hihetik, hogy nem számítanak a szüleik számára, mivel nem, vagy nagyon keveset foglalkoznak velük. A Machiavelliánus személyek másokat manipulálva védik magukat annak érdekében, hogy senki éreztesse velük még egyszer ugyanezt. Az előbb felvázoltak tökéletesen leírják a csökkentértékűség-szégyen sémát, hiszen az egyének meg akarják védeni magukat a korábban érzett szégyentől, mely az elutasításából eredt. Ezt úgy próbálják kompenzálni, hogy önző és manipulatív módon viselkednek (Láng, 2015).

Sémájuk ezért úgy is funkcionál, hogy elnyomja a Machiavellizmussal rendelkező egyén érzelmeit a többi ember irányába. A magukra felsőbbrendűként, másokra pedig alsóbbrendűként való hivatkozás a maladaptív személyiségvonás központi elemei közé tartozik, és egyfajta önmagát erősítő torzításként funkcionál. Így nem meglepő, hogy ezek a személyek alacsony szintű közösségi érzéssel rendelkeznek, emellett érzelmi távolságtartás is jellemzi őket (Láng, 2015). Ez pedig akár magába foglalhatja azt, hogy egyedül maradnak a saját „zsenialitásukkal”, illetve a magányosság érzését. A társas izoláció-elidegenedettséget kiválóan leírja a fenti érvelés, tehát nagy a valószínűsége annak, hogy a Machiavellista a személyek rendelkeznek ezzel a korai maladaptív sémával.

1.2.4. Nárcizmus és a korai maladaptív sémák

A Nárcizmust már azóta összekötik az KMS-ekkel, mióta teoretikusan leírták létezésüket. Mi sem bizonyítja jobban ezt, mint a tény, hogy a Sötét Triád egyetlen tagjaként szerepelt Young sokak által elismert könyvében, a Sématerápia, A gyakorló útmutatójában (2003). A maladaptív személyiségvonás számos kutató szerint kapcsolódik az elszakítottság és elutasítás sématarományához. A jellemző általában védekező reakcióként funkcionál, ugyanis

a narcisztikus személyek az idő nagyrésztében nem érzik, hogy kötődnének másokhoz, vagy félnek a visszautasítottság érzésétől (Zeigler-hill & Marcus, 2016).

A két KMS, a csökkentértékűség-szégny és az érzelmi depriváció-érzelemmegvonás alkotják a narcisztikus személyiség magját Young (2003) szerint. A legtöbb narcizmussal rendelkező beteg nem tapasztalta meg az önzetlen szeretet érzését fiatalon, csupán feltételes megerősítést kaptak szüleiktől, mikor megfeleltek azok elvárásainak. Ennek eredményeként úgy hiszik, hogy hibáik napvilágra kerülése megalázó és végül elutasításhoz vezet. A személy pedig saját magát hibásnak tekinti, mely erős szégnyérzettel jár. A csökkentértékűség-szégny sémája sokak állítása szerint olyan nevelési stílus eredménye, mely különösen kritikus vagy elutasító. Így a vele való kapcsolat viszonylag egyértelmű (Zeigler-hill, 2011).

Lehetséges, hogy az érzelmi depriváció-érzelemmegvonás is összefügg a narcizmussal, tekintve, hogy a személyiségvonást gyakran írják le sebezhetőséggel, a személyt életben ért traumák iránti érzékenységgel, szorongással, és a vágyak teljesülésének hiányával (Zeigler-Hill, 2011). A kapcsolat az alapján is feltételezhető, hogy a korai maladaptív sémák gyakran megakadályozzák, hogy az egyén kibontakoztassa az intimitás és elfogadás megtapasztalására való képességét (Bandi, 2020). Hajlamosak eltúlozni elhagyatottságukat, félreértettséget és mások érzelmi támogatásának hiányát. Mivel soha nem törődtek velük és értették meg őket úgy, ahogyan azt igényelték volna, azt állítják, hogy ez a jövőben sem lesz másként (Young, 2003).

A fenti állítások mellett a túlzott szülői elismerés és csodálat szintén a narcizmus egyik legerősebb előre jelzője, elsősorban a grandiózus narcizmusé (Láng, 2016). Mivel az egyének gyermekkoruk óta abban a hitben élnek, hogy mindent megengedhetnek maguknak, így ez a vélekedés személyiségük részévé vált. A leírtakból következően pedig a Sötét Triád ezen tagja esetében a csökkentértékűség-szégny sémával való negatív asszociáció is lehetséges (Láng, 2015; Torres, 2002).

A bizalmatlanság-abúzus séma kapcsolata a narcisztikus személyiségvonásokhoz szintén valószínű, mivel feltételezik, hogy mások ártani fognak nekik, illetve manipulálni és kihasználni fogják őket a jövőben (Torres, 2002). Legtöbbjüket kihasználta vagy manipulálta valamelyik, esetleg mindkét szülője, így akkor kapták csak meg a nekik járó figyelmet, ha megfeleltek bizonyos feltételeknek. Ennek köszönhetően kialakult bennük az a kép, mely szerint ők csupán eszközök és egyetlen feladatuk, hogy gondviselőjüket kiszolgálják (Young, 2003).

A mások figyelmére való igény szintén specifikus jellemzője a nárcisztikus személyeknek, hiszen hajlamosak a többiek érdeklődése és csodálata után sóvárogni (Zeigler-Hill, 2011). Amennyiben nincsenek a középpontban, üresnek, unottnak és lehangoltnak érzik magukat (Young, 2003). Ebből kifolyólag negatív asszociáció állhat fenn a nárcizmus, illetve a társas izoláció-elidegenedettség korai maladaptív sémája közt, mivel figyelemre való igényeiket nem tudják kielégíteni mások társasága nélkül (Zeigler-Hill, 2011). Az efféle viselkedést eredményezheti a szülők általi feltételes elfogadás fiatal korban való megtapasztalása, melyet korábban is említettünk (Young, 2003).

1.2.5. Pszichopátia és a korai maladaptív sémák

A Young által létrehozott korai maladaptív sémák elmélete ígéretes lehetőség a pszichopátiás személyiségek alapjának jobb megértésére. Jelenleg a legtöbb tanulmány specifikus agyterületekre, esetleg az egyén genetikai hátterére fókuszál. Így azonban viszonylag kevés ismeret gyűlt össze a fejlődés korai szakaszában jelentkező rizikófaktorok hozzájárulásáról a pszichopátiás vonásokhoz (Chakhssi et al., 2012). Az elszakított és elutasítás sématartományban szereplő KMS-ek számos egyetemista és serdülő alkotta sztenderd mintában előre jelezték a pszichopátia meglétét és a specifikusan rá jellemző antiszociális és impulzív vonásokat (Láng, 2016).

A genetikai és a környezeti hatások közti kölcsönhatásokkal foglalkozó tanulmányok kimutatták, hogy a gyermekkori abúzus komoly rizikófaktor az antiszociális viselkedésre nézve (Torres, 2002). Számos író vetette fel egy kapcsolat meglétét bizonyos KMS-ek, mint például a bizalmatlanság-abúzus és a pszichopátia között (Chakhssi et al., 2012). Ez gyakran a korai traumatikus élményekkel is társuló problémás nevelés eredménye. A kognitív séma kialakulhat, amikor az egyén ki van téve vagy esetleg szemtanúja az erőszakos viselkedésnek, illetve védtelenül hagyták őt egy ilyen helyzetben. Általában ezek az emberek dokumentált áldozatai a gyermekkorban történt abúzusnak. Emiatt a pszichopátiás tendenciákkal rendelkező személyek magas szintű bizalmatlansággal rendelkeznek, illetve világképük meglehetősen torz, maga után vonja az emberek „elkövetőként és áldozatként” való szemléletét (hasonlóképpen a Machiavelliánus vonásokkal rendelkezőkhöz) (Chakhssi, 2013).

Az érzelmi depriváció-érzelemmegvonás sémája könnyen kapcsolódhat a pszichopátiához, arra a tényre alapozva, hogy a bizalmatlansággal összefüggő korai maladaptív sémák szerepet játszanak az ilyen személyek által gyakorolt impulzív életstílusban, illetve antiszociális viselkedésben (Chakhssi, 2013). A kedvezőtlen gyermekkori élmények, mint

például a gyenge szülői felügyelet, valamint az érzelmi és fizikai elhanyagolás szintén asszociálhatóak a felnőttkori pszichopátiás vonásokkal (Chakhssi et al., 2012). Így nem meglepő, hogy ezek az egyének nagy valószínűséggel rendelkeznek az érzelmi depriváció magas szintjével. Az elhanyagolás mellett a pszichopáták megtapasztalták a szülők instabilitását és megbízhatatlanságát is. Nem tudtak támaszkodni azokra, akiknek elérhetőnek kellett volna lenni számukra és akikhez kötődtek volna. Az elhagyatottság-instabilitás korai maladaptív sémája leírja ezt az érzést, a fontos személyek által való elhagyatottságot (Chakhssi, 2013). Az ilyen élményeken átesett gyermekek igényeit elhanyagolták, vagy rosszabb esetben a gondozók azokkal ellentétes módon viselkedtek velük (Torres, 2002).

A társas izoláció-elidegenedettség sémája egy érdekes KMS, a pszichopátiával való kapcsolatát tekintve. A személyek, akik rendelkeznek a maladaptív személyiségvonással, általában elbuknak az intim személyközi kapcsolatok kialakításában és impulzuskontrolljuk pedig meglehetősen gyenge (Chakhssi, 2013). A pszichopátiás személyiségjegyeket a maladaptív megküzdési stratégiák és szociális funkcionálás jellemzi (Torres, 2002). Ez elvezethet a társas izolációhoz, illetve a „valahová tartozás” érzésének hiányához (Chakhssi, 2013).

Azonban a pszichopáták gyakran törekednek arra, hogy szociálisan domináns pozícióhoz jussanak, mely elérésében segíti őket felületes bűbájosságuk, érzéketlenségük és alacsony stressz-reaktivitásuk (Torres, 2002). Nem félnek a rizikós cselekedetektől, és éppen emiatt kiváló vezető válhat belőlük (Vergauwe et al., 2021). Az előbbiek alapján úgy véljük, hogy negatív kapcsolat is fennállhat a társas izoláció-elidegenedettség séma és a pszichopátia közt.

2. Hipotézisek

1. Feltételezzük, hogy a korai maladaptív sémák pozitív asszociációban szerepelnek a megtévesztésre való hajlammal.
2. Emellett azt is valószínűsítjük, hogy a megtévesztésre való hajlam szintén kapcsolódik a Sötét Triád személyiségvonásaihoz.
3. Tehát a megtévesztésre való hajlam mediátorfunkciót lát el a korai maladaptív sémák és a Sötét Triádot alkotó személyiségvonások közt.

3. Módszerek

3.1. Résztevők

A kutatásban 202 személy vett részt, életkoruk 18 és 25 év között mozog ($M=21$; $SD=2.2$). Ennek oka, hogy megkíséreltünk egy homogén csoportot alkotni annak érdekében, hogy a különböző életkori hatásokat kontroll alatt tartsuk. Nemüket tekintve az eloszlás 50 férfi (24,9%) és 151 nő (75,1%) volt.

A kitöltők közül 180 vallotta magát magyar nemzetiségűnek, 3 személy kettős állampolgársággal rendelkezett, melyből az egyik a magyar volt. 19 résztvevő származott különböző, Magyarországon kívüli, külföldi országokból. A legmagasabb iskolai végzettség esetén a leggyakoribb a folyamatban lévő felsőfokú tanulmányok volt, 50%-kal ($N=101$), majd ezt követte a középiskolai végzettség 17,3%-kal ($N=35$), az egyetemi alapképzésben szerzett diploma 9,4%-kal ($N=19$), az általános iskolai végzettség 7,9%-kal ($N=16$), a szakiskolában/szakközépiskolában szerzett képesítés 7,4%-kal ($N=15$), az egyetemi mesterképzésben szerzett diploma 5,4%-kal ($N=11$), a főiskolai végzettség 2%-kal ($N=4$) egy személy pedig a fentiekől eltérő, alternatív végzettséget jelölt meg ($N=0,5\%$).

3.2. Eszközök

Kutatásunkban három kérdőív eredeti, angol verzióját, illetve azok magyarosított változatát használtuk.

3.2.1. Rövid Sötét Triád Kérdőív (SD3)

A Rövid Sötét Triád Kérdőívet (Short Dark Triad Questionnaire) maladaptív személyiségvonások mérésére alkották meg. Az SD3 három faktorból áll, a Machiavellizmusból, a narcizmusból, illetve a pszichopátiából. Mindegyik rész 9 tételből áll, melyek közül legalább egy fordított. Kivételt képez ez alól a Machiavellizmus, ugyanis ennél az alskálánál nem fordul elő ez a tételtípus (Jones & Paulhus, 2013).

A Rövid Sötét Triád Kérdőív tételeinek kiértékeléséhez a résztvevőknek 5-fokú Likert-skála segítségével kellett kifejezniük egyetértésük mértékét (1 - egyáltalán nem értek egyet, 5 - teljesen egyetértek) (Jones & Paulhus, 2013). Az SD3 kérdőívnek Pátkai (2019) által megalkotott magyar nyelvű változatát használtuk.

3.2.2. Young Séma Kérdőív (YSQ-L)

A Young Séma Kérdőívet a korai maladaptív sémák mérésére dolgozták ki klinikai szempontok szerint (Young, 1990). Eleinte 16 korai maladaptív sémát tartalmazott, majd

Young átdolgozta és ez alkalommal 18 KMS-t azonosított be, melyek 5 magasabb szintű sémataartományba sorolhatóak be (Young, 1999).

Jelen empirikus munkában a YSQ-L egy Young (1999) által felülvizsgált és újrastrukturált változatát használtuk, mely szintén 5 magasabb szintű sémataartományból és 19 alskálából áll. Közülük egyik sem tartalmaz fordított tételeket (Young, 1999). A kérdőívben az elszakíttóság és elutasítás elnevezésű sémataartományt alkalmaztuk, mely öt skálából áll. Ezek az érzelmi depriváció-érzelemmegvonás 9 tétellel, az elhagyatottság-instabilitás 18 tétellel, a bizalmatlanság-abúzus 17 tétellel, a társas izoláció-elidegenedettség 10 tétellel és a csökkentértékűség-szégyen 15 tétellel. Résztevőinknek egy 6-fokú Likert-skálán kellett jellemezni önmagukat a kérdőívben megadott állítások alapján (1-egyáltalán nem igaz rám, 6-tökéletesen igaz rám) (Young, 1999). Az empirikus munka magyar résztvevői a YSQ-L Perczel-Forintos (2012) könyvében szereplő fordítását töltötték ki.

3.2.3. DSM-5 Személyiség Leltár (PID-5)

A DSM-5 Személyiség Leltárát (The Personality Inventory for DSM-5) a DSM-5 alternatív személyiségmodelljének mérésére hozták létre (American Psychiatric Association, 2013). A PID-5 25 alskálából tevődik össze, ezek közül a megtévesztésre való hajlamot használtuk, amely 10 tételből áll, ezek közül pedig egyik sem fordított. A DSM-5 Személyiség Leltára tartalmaz egy 4-fokú Likert-skálát, melyen a kiöltők kifejezhették, mennyire illenek rájuk a kérdőívben szereplő állítások (0 -hamis vagy gyakran hamis, 3 -igaz vagy gyakran igaz) (Krueger et al., 2011). A DSM-5 Személyiség Leltár esetében a kérdőív magyar nyelvű verzióját Bandi (2014) írása szolgáltatta.

3.3. A vizsgálat menete

Az adatgyűjtésre két online kérdőívet használtunk, egy magyar, illetve egy angol nyelvűt, melyeket Google Forms segítségével hoztunk létre. Majd a szociális médián keresztül terjesztettünk a kérdőívcsomagot kényelmi mintavételezésként. A két űrlap kérdései megegyeztek egymással.

A kitöltés önkéntes alapon történt, a válaszokat pedig anonim módon kezeltük. Az összegyűjtött adatokat csak és kizárólag kutatási célokra használtuk fel, és nem továbbítottuk harmadik fél számára. A résztvevők a műveletet bármely pillanatban megszakíthatták, amennyiben túlzott kellemetlenséget tapasztalnak. Biztosítottuk számukra a saját és konzulensem elérhetőségét, felajánlva segítségünket arra az esetre, ha kérdéseik merülnének fel a kérdőívvel kapcsolatban.

A webfelület megnyitása után a résztvevők először egy beleegyező és tájékoztató nyilatkozatot olvashattak, illetve informáltuk őket arról is, hogy a kutatás rendelkezik megfelelő etikai engedéllyel. Miután ezt elolvasták, meg kellett adniuk életkorukat és beleegyezésüket a kutatásban való részvételhez. A következő oldalon a demográfiai adatokra vonatkozó kérdések szerepeltek. Ezek után a kitöltőknek három kérdőívre kellett válaszolnia, elsőként a Rövid Sötét Triád Kérdőívre, majd a Young Séma Kérdőívből az Elszakíttottság-elutasítás tartományra, végül a megtévesztésre való hajlam skála kérdéseire válaszoltak a DSM-5 Személyiség Leltárból.

Az eredményeket egy Excel fájlba importáltuk, ahol megtörtént az adatok rendezése. Ezek után továbbítottuk őket programoknak, melyek segítségével elvégeztük a statisztikai elemzéseket. A tételek neveit, az olyan kérdésekre való válaszokat, mint állampolgárság, legmagasabb iskolai végzettség, illetve az ékezzettel rendelkező egyéb szavakat a későbbiekben számok képviselték, a műveletek megkönnyítése érdekében.

4. Eredmények

4.1. Általános információ

A gyűjtött adatok vizsgálatára két statisztikai programot használtunk, melyek elnevezése Jamovi és JASP volt. A megfelelő elemzési mód kiválasztásához szükséges volt a változók normalitásának és megbízhatóságának vizsgálata is. A normalitásvizsgálat esetében Shapiro-Wilk próbát alkalmaztunk, míg a reliabilitás tesztelését a Cronbach α statisztikai analízis végezte.

Az eredmények alapján nyugodtan állíthatjuk, hogy az adatok nem mutattak normális eloszlást, illetve a reliabilitás értékei elfogadhatónak bizonyultak a viszonylag alacsony pszichopátia (Cronbach $\alpha=0,63$) nárcizmus (Cronbach $\alpha=0,77$) és Machiavellizmus (Cronbach $\alpha=0,68$) ellenére. A leíró statisztikák, mint például az átlagok, a szórások és a belső konzisztenciával kapcsolatos információk megtalálhatók az 1. Táblázatban.

1. Táblázat

A kutatásban szereplő skálák leíró statisztika és reliabilitás értékei

	Átlag	Szórás	Shapiro-Wilk p	Cronbach α
Machiavellianizmus	3,22	0,62	0,218	0,68
Narcizmus	2,65	0,69	0,058	0,77
Pszichopátia	2,01	0,59	<0,001	0,63
Érzelmi depriváció- Érzelemmegvonás	2,29	1,26	<0,001	0,93
Elhagyatottság- Instabilitás	2,70	0,95	<0,001	0,87
Bizalmatlanság- Abúzus	2,79	0,92	0,005	0,89
Társas izoláció- Elidegenedettség	2,50	1,17	<0,001	0,90
Csökkentértékűség- Szégyen	2,16	1,01	<0,001	0,92
Megtévesztésre való hajlam	0,82	0,58	<0,001	0,81

4.2. Korrelációanalízis

Korrelációanalízist alkalmaztunk annak érdekében, hogy kapcsolatot találjunk a vizsgált változók közt. Hipotézisünket a Spearman-féle korrelációanalízissel teszteltük.

Azt találtuk, hogy a narcizmus csupán két KMS-sel korrelált. A maladaptív személyiségvonás negatív és mérsékelten gyenge összefüggést mutatott a társas izoláció-elidegenedettség ($\rho = -0,22$; $p = 0,002$), illetve a csökkentértékűség-Szégyen ($\rho = -0,24$; $p < 0,001$) esetében.

Az analízis segítségével kiderült, hogy minden változó pozitívan korrelált a Machiavellizmussal. A vonás mérsékelten gyenge mértékű, pozitív összefüggésben volt az érzelmi depriváció-érzelemmegvonás ($\rho = 0,27$; $p < 0,001$), az elhagyatottság-instabilitás ($\rho = 0,37$; $p < 0,001$), a társas izoláció-elidegenedettség ($\rho = 0,23$; $p < 0,001$) és a csökkentértékűség-szégyen ($\rho = 0,27$; $p < 0,001$) sémákkal, és közepes erősségűben a bizalmatlanság-abúzus ($\rho = 0,46$; $p < 0,001$) sémával.

A pszichopátia mérsékelten gyenge, pozitív korrelációban állt az érzelmi depriváció-érzelemmegvonás ($\rho = 0,21$; $p = 0,003$), az elhagyatottság-instabilitás ($\rho = 0,22$; $p = 0,002$) és a bizalmatlanság-abúzus ($\rho = 0,26$; $p = 0,002$) sémákkal.

A megtévesztésre való hajlam a korai maladaptív sémák közül minden változóval pozitívan és mérsékelt gyenge erősséggel korrelált. Beleértve az érzelmi depriváció-érzelemmegvonást ($\rho = 0,27$; $p < 0,001$), az elhagyatottság-instabilitást ($\rho = 0,29$; $p < 0,001$), a bizalmatlanság-abúzust ($\rho = 0,32$; $p < 0,001$), a társas izoláció-elidegenedettséget ($\rho = 0,24$; $p = 0,002$) és a csökkentértékűség-szégyent ($\rho = 0,33$; $p < 0,001$). Emellett szintén pozitív módon korrelált a Sötét Triád mindhárom konstruktumával. A nárcizmussal az összefüggés mérsékelt gyenge volt ($\rho = 0,24$; $p < 0,001$), a Machiavellizmus ($\rho = 0,462$; $p < 0,001$) és a pszichopátia ($\rho = 0,520$; $p < 0,001$) esetében pedig közepes erősségű. Az eredmények megtekinthetők a 2. Táblázatban.

2. Táblázat

A változók korrelációs együtthatói

	Machiavellianizmus	Nárcizmus	Pszichopátia	Megtévesztésre való hajlam
Érzelmi depriváció-Érzelemmegvonás	0,27***	-0,07	0,21**	0,27***
Elhagyatottság-Instabilitás	0,37***	-0,13	0,22**	0,29***
Bizalmatlanság-Abúzus	0,46***	0,05	0,26***	0,32***
Társas izoláció-Elidegenedettség	0,24***	-0,22**	0,11	0,24***
Csökkentértékűség-Szégyen	0,27***	-0,24***	0,13	0,33***
Megtévesztésre való hajlam	0,46***	0,24***	0,52***	x

(* $p < 0,05$; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$)

4.3. Útvonalelemzés

Hogy részletesen feltárjuk a változóink közti összeköttetéseket, két útvonalelemzést alkalmaztunk a DWLS becslési eljárással. Ennek oka az adatok nem normális eloszlása volt. Mindkét modell első szintjét az elszakítottság és elutasítás sémataromány, a másodikat a megtévesztésre való hajlam, a harmadikat pedig a Sötét Triád változóinak a személyiségben való kifejeződése képezte.

Az első modellben azt feltételeztük, hogy a korai maladaptív sémák hatnak megtévesztésre való hajlamra, az pedig a Sötét Triád vonásokra. Ebben az esetben a korai

maladaptív sémák hatása a megtévesztésen keresztül kapcsolódott a Sötét Triád vonásokhoz. Illeszkedési mutatói az alábbiak voltak ($\chi^2(24)=22,74$; $p<0,001$; CMIN/DF=2,61; CFI= 0,96; TLI=0,94; NFI=0,93; RMSEA=0,09; SRMR=0,10; GFI=0,97; MFI=0,91). A kapott eredményekből azonban azt feltételeztük, hogy lehetséges direkt útvonalak megléte is. Így ezután módosítást hajtottunk végre és az új fejlesztési iránynak megfelelően lefuttattunk egy második útvonalelemzést, a Machiavellizmus és a nárcizmus esetében pedig találtunk is kapcsolatot.

Az általunk felvázolt, újrastrukturált modell kiválóan illeszkedett meglévő adatainkhoz ($\chi^2(22)=22,74$; $p=0,417$; CMIN/DF=1,03; CFI=0,99; TLI=0,99; NFI=0,98; RMSEA=0,01; SRMR=0,06; GFI=0,99; MFI=0,99). Az útvonalanalízis során közepes hatásnagyságú, pozitív kapcsolatot fedeztünk fel az elszakítottság és elutasítás sémartomány és a megtévesztésre való hajlam közt. Az utóbbi szintén pozitívan kapcsolódott a Sötét Triád vonásaihoz, erősségben a mérsékelt gyenge és közepes hatásnagyságok közt mozogva (nárcizmus: $\beta=0,374$; Machiavellizmus: $\beta=0,396$; pszichopátia: $\beta=0,586$). Emellett az elszakítottság és elutasítás sémái szignifikánsan kapcsolódtak a Machiavellizmushoz és a nárcizmushoz. A nárcizmus esetén negatívan, míg a Machiavellizmus esetén pozitívan. A pszichopátia esetében közvetlen összefüggés a sémartománnyal nem volt fellelhető. Az eredmények láthatóak az 1. Ábrán.

5. Megvitatás

Hipotézisünk helyesnek bizonyult, ugyanis a korai maladaptív sémák és a Sötét Triád vonások kapcsolódtak egymáshoz a megtévesztésre való hajlamon keresztül. A Machiavellizmussal és a nárcizmussal közvetlen és közvetett, míg a pszichopátiával csupán közvetett összefüggés figyeltünk meg. Az elemzett sémák nem járultak hozzá a pszichopátia szintjéhez, csupán a megtévesztésre való hajlam megjelenéséhez, így önmagukban nem is alakítottak ki pszichopátiás jellemzőket. Emellett viszont a Sötét Triád mindhárom tagját össze lehetett kötni a korai maladaptív sémákkal, azonban csak a megtévesztésre való hajlamon keresztül. Ezt a hipotézist támogatja az útvonalanalízis, melyet korábban végeztünk.

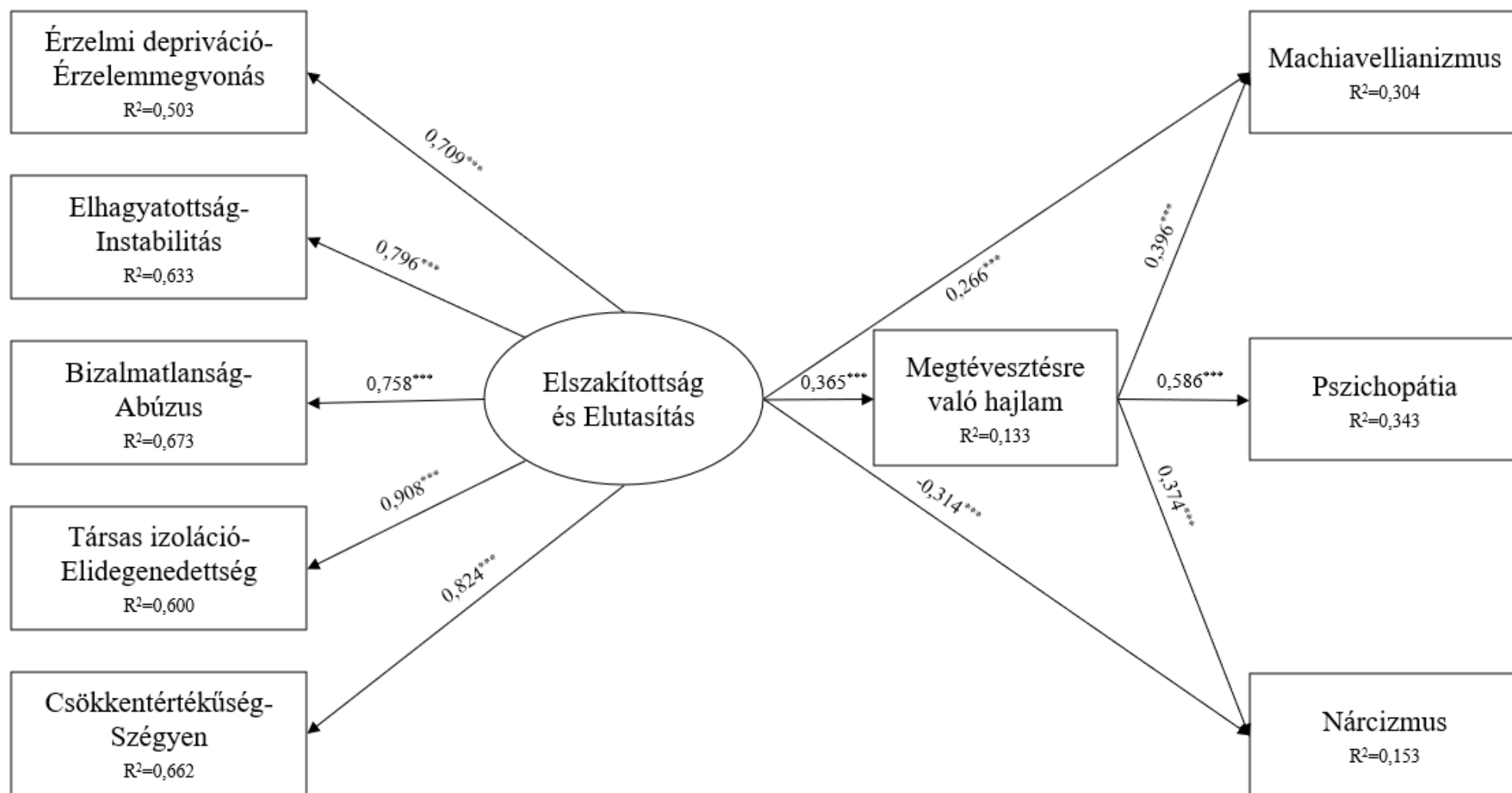
Azonban azt is megemlítenénk, hogy a korrelációanalízis esetében a pszichopátia, mint változó, három maladaptív sémához, illetve a megtévesztésre való hajlamhoz is kapcsolódott.

Mivel néhány esetben az általunk feltételezett kapcsolatok elmaradtak a korai maladaptív sémák és a Sötét Triád közt, bevontuk a vulnerábilis Sötét Triád koncepcióját

(Miller, 2010). Számos publikációban szerepel, hogy a Sötét Triád esetében a maladaptív személyiségvonások egy stabil-instabil tengelyen találhatók, így megvitatásunkba beemeltük a másik végponton elhelyezkedő változókat is (Bandi, 2019). A konstruktum három alkotója a vulnerábilis nárcizmus, a szociopátia (vagy szekunder pszichopátia) (Torres, 2002), illetve a borderline-személyiség szerveződés, melyek a grandiózus nárcizmusnak, a pszichopátiának (primer pszichopátia) és a Machiavellizmusnak felelnek meg (Bandi, 2019).

1. Ábra

A második útvonalelemzés eredményei

*** $p < .001$

5.1. Megtévesztésre való hajlam

A megtévesztésre való hajlam pozitív, a mérsékelten gyenge, illetve közepes kapcsolatban áll a KMS-ekkel és a Sötét Triád vonásaival. A statisztikai elemzés eredményei bizonyították, hogy ennek értelmében mediátorfunkciót lát el az elszakítottság és elutasítás sématautomatája és a Machiavellizmus, narcizmus és pszichopátia között.

Nem meglepő, hogy a megtévesztésre való hajlam egyike a Triád közös vonásainak, ahogyan azt korábban említettük is. Ezenfelül az KMS-eknek ezzel a jellemzővel való asszociációja is valószínű, hiszen az emberek gyakran használják eszközként annak érdekében, hogy megvédjék magukat a negatív érzelmi hatásoktól. Utóbbi viselkedés általában a problémás korai szocializációs tapasztalatok eredménye.

5.2. A közvetlen és a közvetett kapcsolat

5.2.1. Machiavellizmus

A Machiavellizmus pozitívan és mérsékelten gyenge módon kapcsolódott az elszakítottság és elutasítás sématautomatájából mindegyik KMS-hez. Mind közül a bizalmatlanság-abúzzsal való asszociáció mutatkozott a legdominánsabbnak. Ez annak köszönhető, hogy mivel az Machiavellista személyek életvitelének egyik jellegzetessége a mások kihasználása, a bizalom érzése nem tartozik jellemzőik közé. Az érzelmi depriváció-érzelemmegvonással és a csökkentértékűség-szegénnyel való kapcsolat kevésbé hangsúlyosan fejeződött ki.

A Machiavellizmus és korai maladaptív sémák viszonyával foglalkozó irodalom meglehetősen szegényesnek bizonyult addig a pontig, hogy csupán két cikk köti össze az előbb említett változókat (Láng, 2015; Láng, 2016). Annak ellenére, hogy a Machiavellizmus a legritkábban vizsgált konstruktum a korai maladaptív sémákkal kapcsolatban, a Sötét Triád tagjai közül szintén ez az, melyet a környezeti változások leginkább befolyásolnak (Láng, 2016). Ennek következtében nem esik nehezünkre feltételezni, hogy összeköthető a legtöbb KMS-sel. Éppen ezért olyan tudományos irodalmakkal bővítettük ki jelen empirikus munkát, melyek a korai maladaptív sémák és a személyiségvonás közötti összefüggést írják le.

A témával foglalkozó mai tudományos háttér szerint az érzelmi depriváció-érzelemmegvonás és a bizalmatlanság-abúzus kapcsolódhat a Machiavellizmushoz. Az elhanyagoló és hideg otthoni bánásmód (érzelmi depriváció-érzelemmegvonás) és a megbízhatatlan, esetenként ellenséges környezet (bizalmatlanság-abúzus) kiválóan elmagyarázza az előbbi két séma jelentését.

Emellett a másik három változóról, az elhagyatottság-instabilitásról, a társas izoláció-elidegenedettségről, és a csökkentértékűség-szégyenről is feltételeztük, hogy megjelenik analízisünk során. Vélekedéseink helyesnek bizonyultak, figyelembe véve a pozitív összeköttetést mindegyik változóval. Az elhagyatottság-instabilitás és a csökkentértékűség-szégyen kapcsolata a Machiavellizmussal logikus, hiszen amellet, hogy nem tapasztaltak intimitást és szeretetet, szüleik távolságtartóan is viselkedtek velük szemben. Ez hozzájárulhat a visszautasítottság érzésének elnyomásához, mely egyszerűen összeköthető a szégyenérzettel és közre játszhat az érzéketlen viselkedésre való hajlam megjelenésében is. A felsőbbrendűségi hit, illetve a kommunikáció alacsony szintje szintén közreműködik a társas izoláció-elidegenedetség meglétében. Érzelmileg elérhetetlennek lenni a többi ember számára egyfajta önvédő stratégiaként funkcionál a számukra.

5.2.2. Nárcizmus

A nárcisztikus egyének esetében csupán két maladaptív séma tűnt fel az analízis során, mindkettő negatív összefüggésben szerepelt a nárcizmussal. Ezek a csökkentértékűség-szégyen és a társas izoláció-elidegenedetség. A velük való kapcsolat könnyedén beleillik a maladaptív személyiségvonás leírásába, ugyanis ezek a személyek mindig a figyelem középpontjában szeretnének lenni, más esetben az önbizalmuk gyorsan lecsökken (társas izoláció-elidegenedetség). Hozzátenném még azt is, hogy grandiózus cselekedeteik, a szégyenérzet hiánya, és túlzott önbizalmuk is eredhet onnan, hogy a szüleik mindent megadtak nekik, amit akartak a múltban. Így a jelenben nem tudnak és nem is akarnak ezen az elváráson, a beállítottságon és a hozzá kapcsolódó viselkedésen változtatni (csökkentértékűség-szégyen).

A nárcizmus az egyetlen tagja a Sötét Triádnak, melyet nem jellemez a korai maladaptív sémákkal való pozitív asszociáció. A tudományos szakirodalomban ennek ellenére több esetben is említene pozitív kapcsolatot az érzelmi depriváció-érzelemmegvonással, a bizalmatlanság-abúzzsal, csökkentértékűség-szégyennel, és a társas izoláció-elidegenedettséggel. Ez a tény meglehetősen érdekes, tekintve, hogy ez a maladaptív személyiségvonás volt az egyetlen a három konstruktum közül, mely KMS-ekkel való kapcsolatát Young (2003) is jellemezte.

Ennek értelmében logikus lépés volt beemelni a vulnerábilis Sötét Triádot alkotó vulnerábilis nárcizmust, hiszen szakirodalmi háttérünk alátámasztja, hogy a Sötét Triádban szereplő grandiózus típussal folytonos dimenziót alkotnak. Az érzelmi depriváció-érzelemmegvonással, a csökkentértékűség-szégyennel, és a bizalmatlanság-abúzzsal is találtunk összefüggést, melyek a gyengétől a mérsékelt gyengéig terjedtek. Mi több, Torres

(2002) az összes KMS-sel pozitív asszociációt fedezett fel. Egyedül a társas izoláció-elidegenedettséggel való kapcsolat nem volt megtalálható a nárcizmus egyik altípusával sem, így e rész befejezésül megjegyeznénk, hogy további kutatások szükségesek a hiányzó összefüggések hátterének feltárására. mind a vulnerábilis, mind a grandiózus nárcizmus esetében.

5.3. A közvetett kapcsolat

5.3.1. Pszichopátia

A közvetett kapcsolatot magyarázhatja, hogy a maladaptív személyiségvonás általában erős genetikus háttérrel rendelkezik, amely hozzájárul a kialakulásához (Chakhssi, 2013). A korai negatív tapasztalatok rizikófaktort jelentenek megjelenésére nézve, a pszichopátiára való genetikai vulnerabilitással és az azzal nem rendelkező személyek esetében egyaránt (Torres, 2002). Tehát a korai maladaptív sémák fontos szerepet játszhatnak, azonban az egyének már alapvetően olyan biológiai örökséggel rendelkeznek, mely vulnerábilissá teszi őket a negatív behatásokkal szemben. Éppen ezért feltételeztük, hogy az eredmények máshogyan fognak alakulni, mint a Machiavellizmus és a nárcizmus esetében (Chakhssi, 2013). Nem véletlen, hogy a megtévesztésre való hajlam képes összekötő változóként működni a pszichopátia és az KMS-ek között. A fiatakorban kialakult maladaptív sémák hozzájárulhatnak a személyiségvonás létrejöttéhez, viszont sok esetben már veleszületetten hozzátartozik a személyekhez.

Az elvárásaink a pszichopátiával kapcsolatban többnyire beigazolódtak az indirekt útvonal ellenére is. Elsősorban annak köszönhetően, hogy a korrelációanalízis során az általunk feltételezett négyből három sémával összeköttetést tudtunk kimutatni. Az KMS-ekkel való asszociációt támasztja alá az általunk fellelt szakirodalom, melyben az érzelmi depriváció-érzelemmegvonást, az elhagyatottság-instabilitást, a bizalmatlanság-abúzust és a társas izoláció-elidegenedettséget hozták összefüggésbe a személyiségvonással.

A legerősebb a bizalmatlanság-abúzzsal, míg a leggyengébb az elhagyatottság-instabilitással való a három fellelt kapcsolat közül. Ennélfogva nagyobb esélye van annak, hogy a bántalmazó szülők ébresztik fel a pszichopátiás tendenciákat gyermekeikben, mint az elhanyagolóak. A szülő szeretteit nem támogató, őket inkább egyedül hagyó és érzelmi szempontból hideg viselkedése következtében megjelenik az elszakítottság és elutasítás, illetve a bizalmatlanság-abúzus sémája. Hiszen már korábban is bizonyították, hogy a pszichopáták

képesek létrehozni negatív hitrendszereket, csakúgy, mint a Machiavelliánus és nárcisztikus társaik.

A bizalmatlanság-abúzus séma direkt módon összefügg a pszichopátiával, amely nem annyira meglepő, hiszen az ilyen személyek nagy számát bántalmazták a bizalmukat élvező gondviselőik. Emellett sok esetben tanúi lehettek az erőszaknak, mialatt felnőtté váltak. Ezen okok miatt nem tudnak bízni senkiben. A társas izoláció-elidegenedettségi sémája, mely szintén gyakori jellemzője a Sötét Triádnak, nem jelent meg markáns indikátorként az általunk végzett analízisben. Annak ellenére sem, hogy ezek az egyének sok esetben buknak el bensőséges kapcsolatok kialakításában az impulzuskontroll hiánya és a bizalmatlansági problémáik miatt. Még a negatív asszociáció, melyet megmagyarázhat vakmerő és a kockázattal való viselkedésük és a szociális dominanciára való törekvés sem jelent meg az analízis során.

Így a nárcizmushoz hasonlóan, itt is kiegészítenénk a magyarázatot a vulnerábilis Sötét Triád tagjával, a szekunder pszichopátiával, Torres (2002) munkája alapján. Jelen esetben ismételtelen minden sémával talált pozitív kapcsolatot. Így az általunk az irodalmi háttérben említett elhagyatottság-instabilitás is megtalálható egy mérsékelt gyenge összefüggésben. A társas izoláció-elidegenítettséggel való negatív kapcsolat az egyetlen, ami megválaszolatlan maradt, lévén, hogy a szekunder pszichopátia is csak pozitív asszociációban szerepelt a sémával. Ennélfogva további kutatások szükségesek a kérdéssel kapcsolatban.

5.4. Limitációk

A megfelelő és témába vágó irodalom hiányosságai a Machiavellizmus és az KMS-ek kapcsolatát illetően nehézséget jelentett a dolgozat megírása során. A maladaptív gyermekkori körülményekre fókuszáló egyéb kutatások beépítése segítségével kompenzáljuk a hiányt. A kitöltők online úton való elérése szintén hozzáadódhat a kérdőív korlátainak listájához.

Érdekes kérdést vet fel, hogy egyáltalán érdemes-e a Sötét Triád személyiségvonásait vizsgálni egy egyszerű kérdőível, hiszen, a korábban leírtak alapján hajlamosak a hazugságra. Emellett az, hogy Torres (2002) munkája a klinikai populáción alapul, az alábbi empirikus dolgozat résztvevői pedig a szubklinikai szférából kerültek ki, más színben tünteti fel a megvitatás nárcizmusra és pszichopátiára vonatkozó részét. Még annak ellenére is, hogy ezek a maladaptív személyiségvonások egy folytonos skálán mérhetőek. Hozzátennénk, hogy a vulnerábilis Sötét Triádból csupán a vulnerábilis nárcizmust és a szekunder pszichopátiát emeltük be, ugyanis a Machiavellizmus és a borderline-személyiségjegyek kapcsolata

további kutatást igényel, mivel jelenleg nagyon csekély számban érhetőek el empirikus források.

Azt is megemlítenénk, hogy jelen empirikus munkában a nemi eloszlás aránytalanságai fellelhetők, mivel a női résztvevők százalékos aránya (75.1%) jócskán meghaladja a férfiakét (24.9%). Hiába rendelkezik a Machiavellizmus, a nárcizmus és a pszichopátia komoly szakirodalmi háttérrel (Kim, 2020), elsősorban azért nem kontrolláltunk a nemi különbségek kérdésére, mert aránytalan volt a férfiak és nők eloszlása a mintában.

5.5. Kitekintés

A Machiavellizmus esetében szándékozunk kitölteni a mai tudományos szakirodalomban található rést, mely a korai maladaptív sémákkal való kapcsolatát érinti. Továbbá, a gyűjtött adatmennyiség szintén indikálja, hogy a nárcizmust szükséges lenne egy másik perspektívából is megvizsgálni. Mivel számtalan tudományos munka írja le a korai maladaptív sémákkal való pozitív kapcsolat magyarázatát, azonban csupán pár fókuszál a negatív asszociációkra.

Emellett úgy véljük, hogy hasznos lenne a vulnerábilis Sötét Triád és a korai maladaptív sémák közti összeköttetéseket is feltérképezni, hiszen, ahogyan a megvitatásban is olvashatjuk, egy dimenzió mentén helyezkednek el. Egyrészt segítene bővíteni a viszonylag friss koncepcióról való tudást, másrészt a meglévő szakirodalomhoz is értékes információval járulnának hozzá az eredmények. Többek közt azért is, ugyanis vizsgálatunk során több esetben is kapcsolódtak elemei bizonyos KMS-ekhez, melyekkel a Sötét Triád konstruktumai nem szerepeltek semmiféle asszociációban. Azért is lényeges részletesebb vizsgálatuk, hiszen példának okáért a nárcizmus esetében a vulnerábilis végpont máig nem élvezett akkora figyelmet, mint a grandiózus forma (Bandi, 2020). Emellett akár a saját munkánkat is bővíthetnénk a vulnerábilis nárcizmus és a szekunder pszichopátia beemelésével a jövőben.

A vizsgálataink klinikai populáción való lefuttatása szintén egy új perspektívát kínálhat. Így a nárcisztikus személyiségzavarral, az antiszociális személyiségzavarral, és a borderline személyiségzavarral rendelkező résztvevők eredményei számos kérdésre adhatnának választ a jövőben. Fontos hozzátennem, hogy ez szükségszerűen maga után vonja az általunk használt kérdőív fejlesztését is.

Összefoglalva az előbbieket, megkíséreljük a fenti adatok segítségével alátámasztani, hogy ez a téma méltó arra, hogy további kutatások középpontjában legyen, melyek

elmagyarázzák fontosságát és klinikai relevanciáját. Ugyanis kifejezetten érdekes rálátást biztosít a maladaptív személyiségvonásokkal rendelkező egyének elméjére.

Végül Chakhssihoz és munkatársaihoz (2012) hasonlóan reméljük, hogy eredményeink segítenek a kognitív jellegű, kora gyermekkori traumára fókuszáló kezelések fejlesztésében. Ezáltal pedig hozzájárulnánk a páciensek kontrolljának sikeres növeléséhez antiszociális és impulzív viselkedésük felett.

6. Irodalomjegyzék

- American Psychiatric Association. (2013). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders* (5th ed.). Author.
- Bandi Sz. A. (2014). *Nárcizmus: Struktúra és kötődés* (Szakdolgozat). Pécsi Tudományegyetem, Bölcsészet- és Társadalomtudományi Kar, Személyiség- és Egészségpszichológia Tanszék.
- Bandi Sz. A. (2019). Melyik és milyen Dark Triad? A konstruktum-heterogenitás és hierarchia nagymintás feltáró vizsgálatának lehetőségei. In Sz. A. Bandi, Zs. Bodó-Varga, K. Csókási (Eds.), *Kötődésbekötve, Tanulmányok a klinikai pszichológia, a kötődésemélet és a személyiséglélektan területeiről*, (pp. 37-76). Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Pszichológia Intézet.
- Bandi Sz. (2020). *Az önimádat dimenziói és típusai: az Ortogonális Nárcizmus Koncepció* [Doktori értekezés, Pécsi Tudományegyetem]. Pszichológia Doktori Iskola.
- Bereczkei T. (2016). Machiavellizmus. A megtévesztés pszichológiája. Typotex.
- Chakhssi, F., Bernstein, D., & de Ruiter, C. (2012). Early maladaptive schemas in relation to facets of psychopathy and institutional violence in offenders with personality disorders. *Legal and Criminological Psychology*, 19(2), 356–372.
- Chakhssi, F. (2013). *Psychopathy: its association with early maladaptive schemas, risk-related behaviors and treatment outcome*. Maastricht University.
- Cleckley, H. (1988). *The mask of sanity*. Mosby. Zeigler-Hill, V., & Marcus, D. K. (szerk.). (2016). *The dark side of personality: Science and practice in social, personality, and clinical psychology*. American Psychological Association.
- Karpman, B. (1941). On the need of separating psychopathy into two distinct clinical types: the symptomatic and the idiopathic. *Journal of Criminal Psychopathology*, 3, 112–137. Zeigler-Hill, V., & Marcus, D. K. (szerk.). (2016). *The dark side of personality: Science and practice in social, personality, and clinical psychology*. American Psychological Association.
- Kim, T. (2020). *The Dark Triad and Early Maladaptive Schemas in a Sample of Undergraduate Women* [Doktori értekezés]. The Chicago School of Professional Psychology, ProQuest Dissertations Publishing.

- Kowalski, R. M. (Ed.). (2001). *Behaving badly: Aversive behaviors in interpersonal relationships*. American Psychological Association.
- Krueger, R. F., Derringer, J., Markon, K. E., Watson, D., & Skodol, A. E. (2011). Initial construction of a maladaptive personality trait model and inventory for DSM-5. *Psychological Medicine*, 42(9), 1879–1890.
- Láng, A. (2015). Machiavellism and early maladaptive schemas in adolescents. *Personality and Individual Differences*, 87, 162–165.
- Láng, A. (2016). Early maladaptive schema domains and the Dark Triad: Core beliefs show what is common and what is distinct in dark personalities. In J. Williams (szerk.), *Psychopathology: Symptoms, Challenges and Current Concepts* (pp. 59-76). Nova Science Publishers.
- Láng, A., & Abell, L. (2018). Relationship between interparental functioning and adolescents' level of Machiavellism: A multi-perspective approach. *Personality and Individual Differences*, 120, 213–221.
- Lyons, M. (2019). *The dark triad of personality: Narcissism, machiavellism, and psychopathy in everyday life*. Academic Press.
- McKinley, J. C., & Hathaway, S. R. (1944). The Minnesota Multiphasic Personality Inventory. V. Hysteria, hypomania, and psychopathic deviate. *Journal of Applied Psychology*, 28(2), 153–174. In: Zeigler-Hill, V., & Marcus, D. K. (szerk.). (2016). *The dark side of personality: Science and practice in social, personality, and clinical psychology*. American Psychological Association.
- McHoskey, J. W., Worzel, W., & Szyarto, C. (1998). Machiavellism and psychopathy. *Journal of Personality and Social Psychology*, 74(1), 192–210.
- Miller, J. D., Dir, A., Gentile, B., Wilson, L., Pryor, L. R., & Campbell, W. K. (2010). Searching for a vulnerable dark triad: Comparing factor 2 psychopathy, vulnerable narcissism, and borderline personality disorder. *Journal of personality*, 78(5), 1529-1564.
- Mirnics, Zs. (2006). *A személyiség építőkövei*. Bölcsész Konzorcium.
- Oei, T. P. S., & Baranoff, J. (2007). Young Schema Questionnaire: Review of psychometric and measurement issues. *Australian Journal of Psychology*, 59(2), 78–86.

- Pátkai, G. (2019). *Hasonlóságok és különbségek a Sötét Hármak tagjainak személyiségében, stressz-észlelésében és stratégiai döntéseiben* (Doktori értekezés). Pécsi Tudományegyetem, Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar, Pszichológia Doktori Iskola.
- Paulhus, D. L., & Williams, K. M. (2002). The Dark Triad of personality: Narcissism, Machiavellism, and psychopathy. *Journal of Research in Personality*, 36(6), 556–563.
- Raskin, R. N., & Hall, C. S. (1979). A narcissistic personality inventory. *Psychological Reports*, 45(2), 590.
- Schmidt, N. B., Joiner, T. E., Young, J. E., & Telch, M. J. (1995). The schema questionnaire: Investigation of psychometric properties and the hierarchical structure of a measure of maladaptive schemas. *Cognitive Therapy and Research*, 19(3), 295–321.
- Torres, C. (2002). *Early maladaptive schemas and cognitive distortions in psychopathy and narcissism* [Doktori értekezés]. Australian National University, School of Clinical Psychology.
- Vankó T. (2012). *Kötődés és korai maladaptív sémák vizsgálata egyes pszichés zavarokban* [Doktori értekezés]. Pécsi Tudományegyetem. Pszichológia Doktori Iskola.
- Vergauwe, J., Hofmans, J., Wille, B., Decuyper, M., & De Fruyt, F. (2021). Psychopathy and leadership effectiveness: *Conceptualizing and testing three models of successful psychopathy*. *The Leadership Quarterly*, 32(6), 101536.
- Young, J. (1990). *Cognitive therapy for personality disorders: A schema-focused approach*. Professional Resource Exchange Press.
- Young, J. E. (1998). *Young Schema-Questionnaire Short Form*. Cognitive Therapy Centre.
- Young, J. E. (1999). *Cognitive therapy for personality disorders: A schema-focused approach* (3rd ed.). Professional Resource Press.
- Young, J. E., Klosko, J. S., & Weishaar, M. E. (2003). *Schema therapy: A practitioner's guide*. Guilford Press.
- Zeigler-Hill, V., & Marcus, D. K. (Eds.). (2016). *The dark side of personality: Science and practice in social, personality, and clinical psychology*. American Psychological Association.

Zeigler-Hill, V., Green, B. A., Arnau, R. C., Sisemore, T. B., & Myers, E. M. (2011). Trouble ahead, trouble behind: Narcissism and early maladaptive schemas. *Journal of Behavior Therapy and Experimental Psychiatry*, 42(1), 96–103.